

СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ МАЊИХ НАСЕЉА: СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА НАСЕЉА АДА И МОЛ**STRATEGIC PLANNING OF SMALL TOWNS: DEVELOPMENT STRATEGY FOR ADA AND MOL**

Агота Кереси, Факултет техничких наука, Нови Сад

Област – АРХИТЕКТУРА

Кратак садржај – У оквиру рада урађено је истраживање развојне стратегије мањих насеља и предвиђен је један могући начин за израду стратешког плана за насеља Ада и Мол. Рад садржи истраживање о значају анализе и партиципације током стратешког планирања, стратешко планирање паметних села и потенцијал за развој мањих насеља.

Кључне речи: *Анализа, стратешко планирање, мање насеље, паметно село*

Abstract – *The aim of this thesis is to research development strategies of small towns and to propose one possible way of creating a strategic development plan for towns: Ada and Mol. The thesis contains research on the importance of the analysis and the participation during strategic planning. It describes the strategic planning of small smart villages and the potential for the development of small towns.*

Keywords: *Analysis, strategic planning, small towns, smart village*

1. УВОД

Научна литература често је фокусирана на метрополе, велике градове или градове средње величине. Међутим, постоје и истраживања где је могуће пронаћи тему развоја мањих насеља и руралног окружења. Ове специфичне регије имају своје тешкоће и изазове у савременом периоду, који захтевају добру урбанистичку праксу.

Повезаност урбаног и руралног наслеђа представља основу за функционисање мањих насеља. Она су често извори специфичности и представљају основне елементе у систему производње исхране, и у великој мери су изложени климатским променама, смањењу броја становника, и другим изазовима, који су настали као резултат утицаја развоја људске цивилизације и промене начина живота.

Због тих разлога тема овог истраживачког рада је могућност израде развојне стратегије и потенцијала за развој мањих насеља. Уочавају се карактеристике насеља, значај заједнице у тим срединама и анализирају могућности коришћења специфичности.

НАПОМЕНА:

Овај рад проистекао је из мастер рада чији ментор је била др. Милица Врачарић, ред. проф.

Тема паметног села врло је актуелна у савременом добу и представља интересантан футуристички концепт за трансформације руралних средина, помоћу развоја пољопривреде, индустрије и руралног туризма, који имају великог потенцијала у будућности. Ово би могло да се оствари помоћу стратешког плана за насеље Ада и Мол, који је предложен у овом раду.

2. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ И СПЕЦИФИЧНОСТИ МАЊИХ НАСЕЉА

Мања насеља и руралне средине имају кључну улогу у одрживом развоју. Урбане и руралне средине су у великој мери повезане једна са другом [1], и због тога је битно размишљати и о томе на који начин би се могле развити руралне средине и мања насеља, те који су актуелни изазови и главне улоге тих подручја.

Највећи изазови за мања насеља и руралне средине је демографске старење и смањење броја становника. Како се повећава просечна старост становника, актуелан је проблем недовољног капацитета радно способних људи у односу за целу популацију [1]. Све више људи се сели, односно мигрира, ка великим градовима и урбаним подручјима [2], и све то доводи до недостатка јавних услуга у мањим насељима и руралним срединама.

Првенствена улога тих насеља јесте њихова позиција у систему исхране и производње хране. Како се повећао значај извора и безбедности хране, мали градови су преузели централну улогу у систему исхране [1].

Поред пољопривреде, на тим територијама доминирају индустријска и занатска предузећа. Делују као центри за обезбеђивање производних добара и услуга за становнике који живе у околном руралном подручју. На тај начин мали градови постају места развоја непољопривредних активности које се одвијају унутар руралног окружења, а поред тога, они су тржишни чворови и повезују пољопривреднике и произвођаче са потрошачима из урбаних средина [1].

Мања насеља и руралне средине су у великој мери повезани са природним окружењем, и у тим областима доминирају активности које се ослањају на природне ресурсе, као што је пољопривреда, шумарство и рибарство. Због тога климатске промене представљају велики изазов у тим насељима [2]. У овом окружењу улога села је да добро управља природним ресурсима како би се задовољиле потребе растућег руралног и урбаног становништва и обезбедио одрживи развој [1].

Како је Милдред Лумис у својој књизи „Сеоски препород на путу” навела да је „довољан приступ бесплатној енергији - сунцу, ветру и води - да би алтернативни извори енергије функционисали ефикасно. Интензивни научни напори биће усмерени у тим областима како би се добили резултати за примену малих размера... Унапређена електронска технологија ће на „нежан“ начин помоћи сеоским домаћинима и пољопривредницима да остану у контакту са светом” [3]. Слично овој тези, концепт паметног села на исти начин у коме види будућност мањих насеља. Помоћу нових дигиталних технологија би се омогућио развој мањих насеља и руралних подручја у различитим областима живота. Концепт паметног села комбинује партиципативно планирање, коришћење дигиталних технологија и одрживи развој као кључне факторе стратешког планирања.

3. СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ПАМЕТНИХ СЕЛА

Концепт паметног села нуди могућност за решавање разних изазова и слабости мањих насеља. Првенствена улога концепта је да олакша и побољша квалитет живота у руралним срединама, задовољи потребе становништва и понуди могућност за лични развој.

У Пилот пројекту Европског парламента, поред дефиниције паметног села одређена је и дефиниција стратегије паметног села: „Стратегије паметног села одговарају на изазове и потребе своје територије, ослањајући се на локалне снаге и средства. Стратегије могу имати за циљ побољшање приступа услугама (као што су здравство, обука и транспорт), унапређење пословних могућности и отварање радних места, развој кратких ланаца снабдевања храном и пољопривредних пракси, развој обновљивих извора енергије, развој циркуларне економије, бољу експлоатацију природних ресурса, прилагођавање климатским променама, очување животне средине и биодиверзитета, бољу валоризацију културног наслеђа ради веће туристичке атрактивности” [2].

Из дефиниције се види разноликост стратешких циљева као и велики број разних области за развој насеља. Како би се лакше достигли циљеве стратешког плана и ефикасније искористили локалне ресурсе, паметно насеље примењује дигиталне технологије као и партиципативни приступ планирања.

Када анализирамо мања насеља, њихове највеће предности су познато и пријатно изграђено друштвено окружење, поверење и сарадња, то јест заједница [4]. Код паметних села, партиципативни приступ подразумева активно учешће локалне заједнице у процесу планирања, као и у реализацији истог, и због тога је битно да постоји добро формирана заједница [2]. Међутим ако у насељу није изграђена добра заједница, то мора бити задатак партиципативног планирања [5].

Што се тиче самог стратешког плана, како би одговарао концепту паметног села, мора да задовољава четири услова:

1. Структура добре управе и адекватан капацитет за имплементацију стратегије.
2. Активна ангажована локална заједница: партиципација грађана у оквиру стратешког плана, на првом месту.

3. Стратегија мора бити једноставна и разумљива.

4. Сарадња и савези: сарадња са околним насељима или са локалним релевантним актерима у великој мери може да обогати саму стратегију [2].

Стратегија паметног села може да одговори на локалне изазове, као што је демографски пад. Дигитализације и развој технологије привлаче младе генерације да се насељавају у тим подручјима, међутим истовремено мора де се размишља и о старијим генерацијама, који нису у толикој мери упознате са технологијом. Због тога у оквиру стратешког плана паметних села мора да буде укључена и обука грађана, како би њима омогућили да максимално искористе све могућности нових технологија [2].

Стратешки планови су врло комплексни документи, и током израде мора да буде укључен низ фактора, који се разликују од насеља до насеља. Исто важи и за стратешки план паметних насеља. Не постоји јединствен рецепт са унапред одређеним корацима и низом активности, међутим постоје кључни услови који треба да буду уграђени у план. Размена знања и искуства могу да олакшају разраду стратешких планова, као и принципи добре праксе који увек дају добре повратне информације и чије методологије су корисне. Иако постоје тешкоће у развоју паметних села, овај концепт има велики потенцијал како би се унапредио живот у сеоским насељима и креирале боље могућности за развој мањих насеља у дигиталном друштву.

4. СТРАТЕШКИ ПЛАН РАЗВОЈА НАСЕЉА АДА И МОЛ

Теоретско истраживање теме стратешког развоја мањих насеља као и савремених тенденција у урбанизму показало је кључне смернице развојних пројеката насеља са циљем формирања бољих животних услова и одрживости у будућности. Наравно, главна мисија стратешког плана јесте проналажење решења усмерених ка слабостима и претњама у насељу Ада и Мол и конципирање стратешких циљева и пројеката помоћу тих смерница који су дефинисани у закључцима на основу теоријског дела рада и „SWOT анализе” [6].

Посебно је акценован значај партиципације током стратешког планирања, како би се задовољиле потребе локалног становништва и како би се пронашло најбоље могуће решење за постојеће проблеме. Због тога је међу визијама стратешког плана и укључивање и информисање становништва везано за разраду стратешког плана, а у циљу да буде постављен на адекватном нивоу и да искористи предност снаге заједнице у мањим насељима.

Поред тога, међу визијама стратешког плана је да насеља Ада и Мол буду самоодржива, самостална и да ефикасно искористе своје ресурсе помоћу дигиталних технологија, а да истовремено сачувају свој идентитет и карактеристике руралних насеља. На основу истраживања паметних села и анализе насеља Ада и Мол, могуће је закључити да та насеља имају потенцијал да постану паметно село уколико се, помоћу стратешког плана, коригују фактори који отежавају дигитални развој, као што је миграција младих генерација, старење становништва, дигитална неписменост и други [6].

Како би насеља сачувала свој идентитет и јачала предности живота у мањим градовима, међу визијама је да Ада и Мол постану насеља која промовишу здрав начин живота, и постану богата могућностима за различите видова спорта и рекреације [6], да јавни тргови и улице буду квалитетно обликовани, као и да људима буде пријатан боравак у тим просторима. Важно је такође да јавне површине буду пројектоване за људске димензије и богате зеленилом.

Све визије за насеља Ада и Мол су оријентисане ка томе да та насеља буду привлачнија млађим генерацијама и да буду богата могућностима у различитим областима живота, те да колико је могуће понуде решење за савремене изазове.

Стратешки циљеви су конципирани на основу визије насеља, а они су следећи: повећавање степена партиципације становништва, укључивање у доношење одлука о развојним процесима, јачање заједнице и боља информисаност грађана; увођење дигиталних технологија у различитим областима живота; јачање различитих видова туризма; коришћење обновљивих извора енергије; отварање нових радних места; образовање становништва за коришћење нових технологија; промовисање здравијег начина живота; обликовање нових зелених површина за спорт и рекреацију; постављање боље мреже стаза за бициклизам како би се смањила фреквентност колског саобраћаја; јачање индустрије и смањење њеног негативног утицаја на животну средину; повећавање културних садржаја у насељу и обликовање више места за социјализацију различитих генерација; побољшање животних услова за угрожени и сиромашнији део становништва; претварање насеља Ада и Мол у паметна насеља. Како би се достигли горе наведени стратешки циљеви у даљем делу рада су предложени конкретни пројекти.

5. ПРЕДЛОЖЕНИ ПРОЈЕКТИ СТРАТЕШКОГ ПЛАНА

5.1. Обликовање мултифункционалног блока између насеља Ада и Мол

Простор између насеља је идеалан за увођење садржаја који недостају у насељима Ада и Мол, као што је старачки дом и клуб за старије особе, менза и дом за социјално угрожене, коворкинг центар, дом за ученике, културни објекти и слично. Те намене би се могле комбиновати са другим наменама, као што је пољопривреда, што би помогло одрживом развоју и ефикаснијем коришћењу земљишта [7].

Поред наведених друштвених функција, на том простору би се могао планирати ИТ центар, који би био намењен дигитализацији одређених функција у насељу. Око ИТ центра би био формиран образовни центар за едукацију грађана о актуелним иновативним технологијама. Због величине подручја мултифункционалног блока, ИТ центар би омогућио и представљање нових технологија у стварном окружењу и могао би се користити као „изложбени простор” иновативних решења.

Нови мултифункционални простор отворио би велики број нових радних места, привлачних за млађе генерације, те понудио могућност фирмама из

околних насеља или из других земаља за промовисање својих делатности и сарадњу са локалним становништвом. Поред тога, помоћу партиципације дао би решење за постојеће проблеме локалног становништва.

5.2. Пројекат еко-индустријског парка

Пројекат подразумева претварање постојеће индустријске зоне у еко-индустријски парк са циљем смањења негативног утицаја индустрије на животну средину у насељима Ада и Мол. Метална индустрија има дугу традицију у овим насељима и велики број становника општине Аде, као и околних насеља, запослен је у овој индустријској грани [7].

У оквиру парка би били планирани објекти који би омогућили сарадњу између различитих фабрика, што би водило ка оптимизацији (као што је нпр. транспорт материјала и готових производа).

Поред административних и пословних објеката намењених координацији заједничких делатности, постојали би и заједнички паркинзи за камионе, аутомобиле и аутобусе, као и пратећи садржаји као што су мотел, менза и ресторани.

Паркинзи би могли да буду наткривени соларним панелима. Велики удео еко-индустријског парка би заузимале зелене површине како би се смањило загађење ваздуха, а у оквиру тих површина би могле да постоје турбине на ветар. Помоћу соларних панела и ветро турбина би се могао производити део енергије која је потрошена у еко-индустријском парку.

5.3. Развој мреже бицикличког саобраћаја

Промовисање здравијег начина живота је међу стратешким циљевима, а један од начина за постизање овог циља је увођење бицикличких стаза на територији општине Аде. Релативно мала удаљеност између насеља у општини идеална је за бициклички саобраћај [6].

Помоћу бицикличке стазе би се могли повезати објекти и атракције руралног туризма, као што су околни салаши или подручје око речице Буцака, а поред тога би се могла остварити веза спортско-рекреационог туризма са сеоском туризмом. Поред реке Тисе, на насипу пролази међународна бицикличка стаза, а проширење мреже бицикличких стаза у општини би могло мотивисати љубитеље бицикличких тура да више времена проведу у нашој општини.

Пројекат би захтевао промену профила улица кроз које пролазе главне саобраћајнице ради изградње мреже бицикличке стазе у изграђеном делу насеља Ада и Мол. Пројекат би омогућио боље кретање бициклом у насељу, мотивисао би грађане за здравији начин живота и смањило аутомобилски саобраћај у насељима.

Слично томе, због постојања коњичког спорта у насељу Ада, могле би се предвидети и стазе за јахање, у близини обале реке Тисе, ради повезивања објеката коњичког спорта, и објеката руралног туризма.

5.4. Увођење нових спортско-рекреативних садржаја

Нове спортско-рекреационе површине би биле позициониране поред реке Тисе између насеља Ада и Мол, и дуж речице Буцака и на тај начин би се формирала мрежа спортско-рекреационих садржаја. Кроз нове зелене површине пролазиле би бициклическе стазе, као и стазе за јахање.

Речица Буцак је аутохтона речица општине Ада и пролази кроз стамбени део насеља Аде [6]. Њена обала би била приступачна већини становништва за шетњу, дружење и боравак у зеленом окружењу. У парку би могле да постоје различите активности за спорт и рекреацију, као и деце игралиште, место за социјализацију, за излете, отворене теретане и слично.

Пројекат оживљавања подручја поред речице Буцака и његово претварање у јавни парк би омогућила партиципација становништва у пројектовању и реализацији мањих пројеката урбане акупунктуре, са циљем обликовања простора према потребама непосредних корисника.

6. ЗАКЉУЧАК

Урбанистичко планирање и пројектовање увек је имало великог значаја током развоја људске цивилизације, што је квалитет који се очувао и у савременом добу. Изазови модерних градова захтевају да специфична пажња буде посвећена развојним и стратешким плановима насеља. Анализе и партиципација корисника у разради плана су кључни елементи стратешког планирања, а у случају стратешког планирања мањих насеља значај анализе и партиципације долази до већег изражаја.

Један од савремених концепата представља концепт паметног села. Главни елементи стратешког планирања паметних села су партиципација, примена дигиталних технологија за најефикасније искоришћавање локалних ресурса и обезбеђивање одрживог развоја насеља. Коришћење паметних технологија може позитивно утицати на различите области живота, као што су индустрија, пољопривреда, туризам, образовање и друго.

Предложени стратешки план за насеља Ада и Мол предвиђа неколико пројеката који би омогућили коришћење нових технологија, отворили нова радна места, обезбедили простор функцијама које недостају

и омогућили одрживост. Поред изградње и трансформације подручја између насеља Аде и Мола, предвиђена је и мрежа стаза бициклическог саобраћаја. Предложени пројекти захтевају партиципацију становника, као и великих компанија, и представљају полазне тачке у разради даљих планова уз учешће корисника.

Иако концепт паметног села делује футуристички у нашој средини, уколико је стратешки план добро конципиран уз постепено увођење нових решења и образовање становника, он може да оствари позитиван утисак на искоришћење локалних ресурса, на одрживи и ефикаснији развој насеља, а да истовремено та насеља сачувају свој идентитет и рурални карактер.

7. ЛИТЕРАТУРА

- [1] <https://pubs.iied.org/sites/default/files/pdfs/migrate/10815IIED.pdf> (приступљено у јулу 2022.)
- [2] European Commission, "Pilot project - Publications Office of the EU", Brussels, Publications Office of the European Union, 2020.
- [3] P. Geiman, "Emergent Opportunities: Urban Design in Small Town Appalachia", Tennessee, Knoxville, TRACE: Tennessee Research and Creative Exchange, 2014.
- [4] V. Csányi, "Íme, az ember: a humánetológus szemével", Budapest, Libri. 2015.
- [5] F. Horkay Hörcher, I. Körmendy, "A kisváros dicsérete", Balatonfüred, Városért Közalapítvány. 2019.
- [6] ЈП Завод за урбанизам Војводине, "План генералне регулације за насеља Ада и Мол", Нови Сад, ЈП Завод за урбанизам, 2016.
- [7] Општина Ада, "Стратегија одрживог развоја општине Ада 2010.-2019.", Ада, општина Ада, 2009.

Кратка биографија:

Агота Кереш рођена је у Сенти 1997. год. Мастер рад на Факултету техничких наука из области Архитектура – урбанистичко пројектовање и феномени савременог града одбранила је 2022.год.

контакт: koagota@gmail.com